

A „Kék angyal”-tól a „Ladykillers”-ig

Harminc esztendővel ezelőtt került először a filmvászonra a polgári társadalomnak akkortájt új korszakot jelző problémája: nyárspolgáriság és társadalmon (értsd konvención) kívüliség konfliktusa. A „Kék angyal” tanár úrja (Emil Jannings alakította) egy egész polgári nemzedék rémületének vált jelképes figurájává. A tanár úr, aki körül megpattannak a nyárspolgári szokások védópántjai, beleszédül egy ledér énekesnő (Marlene Dietrich) karjaiba. El is veszi a lokáltündért, s végülis annak kiszolgáltatott, megcsúfolt rabszolgájává lesz. A társadalom túlsó sarkára tett keserves kirándulásnak öngyilkosság a végállomása.

A „Kék angyal” tanár úrja — habár eltávolodása a nyárspolgári hagyományoktól, a smokki beidegzésektől, kétségkívül valamiféle egyéni lázadást takar — lényegében csak utat vezet; a talaj kicsúszik a lába alól. Lázadása tehát tudattalan és tétova; a bűnhődés mégis rettenetes. A polgárság megérez valamit; egy távoli vihar első szellője éri a bőrét. De ebből még nem meri levonni a végső következtetést, sőt görcsösen ragaszkodva egyre tarthatatlanabbá váló pozícióihoz, fenyegető mementót tár szabályainak megsértői elé.

S most nagy sikerrel pereg nálunk az angolok szellemes vígjátéka, a „Betörő az albérlőm” (*The Ladykillers*). Ami még három évtizede mint tragikum jelentkezett, az ma már csak mint komikum szemlélhető és ábrázolható. A konfliktus lényegében itt is nyárspolgáriság és társadalmon kívüliség összecsapása. Őt mindenre elszánt banditát láthatunk a filmen munkában. Nem riadnak ezek vissza semmitől: hideg fejjel rabolják ki az Angol Nemzeti Bankot, s éppilyen hideg fejjel ka-

szabolják le egymást. Csak éppen a beléjük ivódott nyárspolgári tulajdonságokkal nem bírnak. Háziaszonyukat, egy megmosolyogatóan ódivatú viktoriánus özvegyasszonyt, a nyárspolgári konvenciók két lábon járó szimbólumát, titkuk tudóját kéne eltenniük láb alól — s ez sehogysm sikerül nekik. Lehetetlen az udvariassági formulák hajbókjai középett, a kölcsönös etikett sasszélt lépegetve gyilkolni. „*Ellene huszan is kevesen volnánk*” fakad ki a bandavezér. Persze, hiszen a „társadalmon kívüliek” is ugyanazzal a nyárspolgárisággal vannak megfőtözve, mint antipólusuk, a viktoriánus ménike.

A tragikum mindig az azonosulásból következik; a komikum a kívülről-látás terméke. A „Kék angyal” még azonosult a nyárspolgárral, innen tragikuma; a „Ladykillers” már külső pontból szemléli, s ezzel ellenállhatatlan nevetésre ingerel. Más kérdés, hogy ez a „külső pont” valamiféle kvietista, cselekvés-ellenes szemlélet archimedesi pontja (a rablott pénz végülis azé lesz, akit ki se nyújtja érte a kezét; hasonlóképpen az elrepült papagájt is az hozza vissza, akit egy tapodtat se lépett utána). Mindez azt mutatja, hogy itt a nyárspolgáriságnak nem maradéktalan (tehát szocialista), hanem pusztán egyfajta polgári-radikális kritikája pereg előttünk. De nem is ez az érdekes. A figyelemreméltó inkább az, hogy a *nyárspolgár tragédiája hangsúlytalanná vált, s hogy ugyanannak a jelenségnek másik oldala került előtérbe: a komikum.*

Az már a szocialista film feladata, hogy többek közt a nyárspolgáriság kritikáját is kiteljesítse, egy új osztály, egy új társadalom nézőpontjáról vizsgálva tárgyát.

TIMÁR GYÖRGY